

DEMİRCİ MEHMET EFE'NİN İKİ MEKTUBU

Mevlüt CELEBİ

Giriş:

Türk milletinin işgallere karşı silahlı direnişi olan Kuvâ-yı Millîye, aynı zamanda bağımsız yaşama ruhunun da ifadesidir. Batı Anadolu bölgesindeki Kuvâ-yı Millîye hareketi, 15 Mayıs 1919'da İzmir ile başlayıp üç yönden Anadolu içlerine ilerlemekte olan Yunan işgal birliklerine karşı doğmuştur. Halk, yüzlerce yıl Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde yaşayan Yunanistan'ın işgallerinin hangi amaca yönelik olduğunu anlamakta gecikmemiştir. Yunanistan Anadolu'ya, sadece bölgenin zenginliklerinden yararlanmak amacıyla gelmemiş, Batı Anadolu Bölgesi'ni Yunanistan'ın bir uzantısı haline getirmeyi hedeflemiştir. Bu gerçeği anlayan Anadolu Türk halkı, bütün gücüyle Yunanlılara karşı koymuştur. Bu çerçevede; Manisa, Aydın, Salihli, Ayvalık, Bergama, Soma, Menemen, Ödemiş'e kadar genişleyen Yunan işgaline karşı silahlı direniş olarak Kuvâ-yı Millîyeler kurulmuştur. Bölgede görev yapan komutanların da desteklediği bu kuvvetler, halktan katılan gönüllülerden ve devlete isyan ederek dağa çıkmış olan zeybeklerin, artık silahlarını vatan savunması için kullanmalarından meydana gelmiştir. Salihli cephesinde Çerkez Ethem, Menderes Bölgesi'nde Gökçen Efe ve Yörük Ali Efe önde gelen Kuvâ-yı Millîye liderleridir. Batı Anadolu'da Kuvâ-yı Millîye'nin kuruluş gelişmesinde büyük emekleri geçen sivil ve asker aydınlardan da, Albay Bekir Sami (Günsav) Bey, Kazım Özalp, Mahmut Celâl Bayar, Mehmet Şefik Aker ve Yüzbaşı Tahir isimlerini anmak yerinde olacaktır. Kuvâ-yı Millîye birlikleri başlangıçta gerilla savaşı taktiği uygulamışlardır. Yunan birliklerine baskınlar düzenleyerek ağır kayıplar verdirmişlerdir. Ankara Hükümeti'ne karşı çıkan isyanların bastırılmasında da bu birlikler önemli hizmetler yapmışlardır.

Güneyde de; Mondros Mütarekesi'nden sonra işgal ettikleri Adana, Mersin ve Osmaniye'de yerli Ermenilerle işbirliği yapan Fransızlara, karşı Kuvâ-yı Millîye kurulmuştur. Adı geçen şehirlerde, temelde halkın içinden çıkan insanlar tarafından meydana getirilen Kuvâ-yı Millîye birlikleri tarafından destansı şehir savaşları yapılmıştır. Tamamen bir halk hareketi karakterinde olan Güneydeki Kuvâ-yı Millîye'ye Mustafa Kemal Paşa tarafından komutanlar atanmıştır. Topçu Kemal Bey „Doğan“, Piyade Yüzbaşı Osman Bey „Tufan“, Yüzbaşı Râtip „Sinan Paşa“ ve Üsteğmen Salih Bey „Şahin“ takma adlarıyla halkı örgütlemişlerdir.

I- Demirci Mehmet Efe'nin Kuvâ-yı Millîye'ye Katılması:

Güneybatı Anadolu'daki Kuvâ-yı Millîye liderlerinin önde gelenlerinden olan Demirci Mehmet Efe, 1885'de Nazilli'ye bağlı Pirlibey köyünde doğmuştur. Babası demirci ustası olduğu için kendisine Demirci Mehmet denmiştir. Askerliğini İzmir'de

yaparken yediği dayak yüzünden kaçarak dağa çıkmıştır. Bir süre Ödemişli Gökdeli Efe'nin yanında kızanlık yaptıktan sonra kendi çetesini kurmuştur. Mütarekeden ve İzmir'in işgalinden sonra da eşkiyalığa devam etmiştir. Ancak, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden beş gün önce görüştüğü Nazilli Jandarma Bölük Komutanı Yüzbaşı Nuri Bey'den İzmir'in işgal edileceğini öğrenince; "Ben hazırlanayım. İcap eden şeyi yaparız" cevabını vermiştir.¹ Olayların içinde bulunan Cevat Sökmensüer'in yazdığına göre, Demirci Mehmet Efe, İzmir'in işgalinden sonra 24 Mayıs 1924'de geldiği köyü Pirlibey'de Kuvâ-yı Millîye'ye katıldığını açıklamıştır.² Fakat Demirci Mehmet Efe, Millî Mücadele'ye bundan hemen sonra katılmamış, hattâ, Bozdoğan'ı basmıştır.³ Demirci Mehmet Efe'nin bu tip davranışlarını tasvip etmeyen Yörük Ali Efe kendisine 18 Haziran 1919'da gönderdiği bir mektupta; "Efelik, zeybeklik yapacak zaman geçti. Efeliği düşmana karşı gösterelim de memleket kurtulsun" demiştir.⁴ Bu mektubun etkisi ve Denizli Müftüsü Ahmet Hulusî, Tavashî Halil Ağa, Galip Hoca (Celâl Bayar), Denizli Mutasarrıfı Faik Bey ve Yüzbaşı Nuri'nin telkinleri sonucu Temmuz 1919 başlarında kızanlarıyla birlikte Kuvâ-yı Millîye katılmıştır.⁵

Cesareti, acımasızlığı ve ataklığıyla sivrilen Demirci Mehmet Efe, 5 Eylül 1919'da Umum Aydın ve Havâlisi Kuvâ-yı Millîye Kumandanı olmuştur. Bundan sonra Aydın bölgesinde Yunanlılara karşı baskınlar düzenleyerek ağır kayıplar verdiren Demirci Mehmet Efe, içişyanların bastırılmasında da görev almıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa da, Demirci Mehmet Efe'ye 11 Haziran 1920'de gönderdiği bir yazıyla, Bolu ve Düzce isyanlarının bastırılmasındaki gayretlerinden ötürü efeye ve kızanlarına teşekkür etmiştir.⁶ Ankara'da Meclis'in açılmasından sonra, Kuvâ-yı Millîye'den düzenli orduya geçilmesi için çalışmalar hızlandırılmıştır. Bu arada, Ekim 1920'de bu birlikler tarafından yapılan Gediz Taarruzu'nun başarısız olmasından sonra Batı Cephesi, kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Demirci Mehmet Efe'ye de güney kısmının komutanı olan Refet (Bele) Bey'in emrine girmesi bildirilmiştir. Bunu kabul etmeyen Demirci Mehmet Efe isyana teşebbüs etmiştir. Fakat, Kızanlarının büyük bir kısmının orduya katılmaları üzerine o da teslim olmak zorunda kalmıştır (30 Aralık 1920).

¹ Rahmi Apak, *İstiklâl Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?*, (2.bsk.), Ankara, TTK Yay. 1990, s.103

² Cevat Sökmensüer, *Millî Mücadele'de Aydın-Nazilli Cephesi, Kahraman Subaylarımız ve Zeybekler, Hâtıralarım*, İzmir, 1979, s.6-11

³ Sıtkı Aydinel, *Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Millîye Harekâtı*, Ankara, Kültür Bak. Yay. 1990, s.211

⁴ Celâl Bayar, *Ben de Yazdım*, c.7, İstanbul, 1969, s. 2088

⁵ Kaynaklar, Demirci Mehmet Efe'nin Kuvâ-yı Millîye'ye katılım tarihi hakkında değişik bilgiler vermektedir. Bayar, *a.g.e.*, s. 2090, 10 Temmuz 1919. Aydinel, *a.g.e.*, s. 213, 3 Temmuz 1919. Turan Akkoyun, „Aydın Kuvâ-yı Millîye'sinin Bâzi Faaliyetleri ve Mustafa Kemal Paşa'nın Teşekkürü“, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, VI, 1991, s. 191, 11 Temmuz 1919 ve Nuri Köstüklü, *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara, Kültür Bak. Yay.1990, 136, 6 veya 11 Temmuz 1919.

⁶ Akkoyun, *a.g.m.*, s.210

II-Mektuplar:

Yayınlamakta olduğumuz Demirci Mehmet Efe tarafından yazılan iki mektuba, İtalya Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde ve İtalya Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı Arşivi'nde rastladık. Mektuplardan ilki İtalya'nın İstanbul Yüksek Komiseri'ne, ikincisi de Anadolu'ya çıkan Yunan birliklerinden Birinci Kolordu Komutanı General Nider'e yazılmıştır. Millî Mücadele döneminde Türk halkı, istek ve şikayetlerini, kendisine yakın hissettiği İtalyanlara yapmıştır. Anadolu'daki İtalyan temsilcileri, Türklerin çoğunlukla Türkçe olarak kendilerine gönderdikleri mektup, telgraf, rapor gibi yazıları, asıllarıyla birlikte tercüme ederek İtalya'ya ilgili makama göndermişlerdir. Aşağıda verdiğimiz mektupların tercüme olduğu belirtilmekle birlikte, Türkçe asıllarına rastlanmamıştır. Demirci Mehmet Efe'nin General Nider'e gönderdiği ve tercümesi daktilo ile yazılan mektupta tarih yoktur. Her ne kadar, ekte verdiğimiz fotokopide de görüleceği gibi, kalemle 19.XI.919 tarihi okunmaktaysa da, bu mektubun yazılış tarihi değildir. Bu, mektubun Doğu Akdeniz İtalyan Sefer Kuvveti Komutanlığı'ndan Dışişleri ve Savaş Bakanlıkları ile Başkomutanlığa ve İtalya'nın Paris Barış Konferansı'ndaki temsilciliğine gönderdiği tarihtir. Bununla birlikte, mektubun Kasım 1919'da yazılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Demirci Mehmet Efe tarafından İtalya'nın İstanbul Yüksek Komiserliği'ne 27 Eylül 1919'da gönderilen mektubun tercümesi aşağıdadır.⁷ (EK-I)

Muhterem İtalya Hükümeti'nin Temsilcisine

İstanbul

„Çok nâzik generalinizin başkanlığındaki Tahkik Heyeti, vilayetimize ayak bastıkları ilk günden itibaren insanlığın yüreğine kan akıtan Yunanlıların barbarlığını ve canavarlığını incelemek için bölgemize geldi. Tahkik Heyeti; bize, meş'ûm bir âkibetin ucuna gelmiş olan Yunanlıların irtikâb eyledikleri yanlışların bir an önce düzeltilmesi için 3 Ekim'e kadar her türlü askerî harekâtın durdurulmasını tebliğ etti. Kumanda etmekte olduğum Kuvâ-yı Millîye'ye; heyetin bize yaptığı pek çok talepten sonra sadece düşman tarafından yapılacak tecavüzleri püskürtmeleri dışında her türlü askerî harekâttan kaçınmalarını emrettim. Yukarıda bildirdiğim emrim hâlâ geçerli olmakla birlikte, Sultanhisar semalarında keşif yapan bir Yunan uçağının hattımız üzerinden geçtiğini ve Aydın'a döndüğünü gördüm. Kısa bir süre sonra düşman topçusu pek çok noktadan bizim tarafa ateş açtı. Savaşı tahrik edecek bu gibi hareketlerle kendisine avantaj sağlamaya çalışan düşmanın yaptıklarını, temsil ettiğiniz hükümete bildirmenizi zât-ı âlilerinden rica ederim.“

⁷ Archivio Storico Diplomatico Ministero Degli Affari Esteri, Affari Politici, 1919-1930, Busta, 1645-7740.

27 Eylül 1919

Demirci Mehmed Efe

(Mühürü okunamayacak durumda)

Demirci Mehmet Efe'nin Yunan Generali Nider'e yazdığı mektubun çevirisi de aşağıdadır.⁸ (EK-II)

General Nider'e;

„Rumlar tarafından İzmir ve havâlisinde müslümanlara karşı kötü muameleye ve kan dökülmesine son verilmesi için size pek çok kere yazdım. Bundan başka, hâdiselerin bu şekilde devam etmesi halinde bizi mukabelede bulunmaya mecbur edeceğini de bildirdim. Bu günlerde meydana gelen hâdiseler tavsiyemizin tesirsiz kaldığını göstermektedir. Son telgrafımla sizi; İzmir ve havâlisinde keyfi olarak tutuklanan genç ve yaşlı müslümanları serbest bırakmanız ve sadece din olarak Yunanlılardan farklı oldukları için Türklere karşı, yaptığımız gaddarlığa ve tâcizlere son vermeniz konusunda da uyardım. Her ne kadar, Yunanlıları İzmir ve havalisinden def edecek, yaptıkları dehşet ve gaddarlığa son verecek gücümüz varsa da; Müttefikler, hakkımızda en kısa zamanda bizi ikna ettikleri için, soğukkanlılığımızı muhafaza ederek beklemekteyiz. Size; Müttefiklerin, Yunanlılar tarafından yapılan dehşet ve merhametsizlikleri tespit ettiklerini bildiririm. Bu arada, eğer Türk kardeşlerimize karşı bu şekilde merhametsizce davranmaya devam ederseniz, bizim de Rumlara karşı aynı şekilde hareket etmeye mecbur kalacağımızı bilmelisiniz. Şu da var ki; hiç kimse Yunan Hükümeti'nin zulmü altında yaşayamaz ve hiç bir medenî devlet vuku bulan hâdiseleri görmezden gelemez.

Doymaksızın, nâfile yere Türk kanı dökmeye son verin. Tarih size lânet okuyacak. Size itibar kazandırmayacak menfur dâvânızdan ve kararlarınızdan vaz geçin. Cevabınızı bekliyorum.“

19.XI.1919

Mehmet Efe

Menteşe ve Havâlisi Kuvâ-yı Millîye Kumandanı

Sonuç:

⁸ Ufficio Storico Stato Maggiore Dell'Esercito, E 3-13/6, Archivio Storico Diplomatico Ministero Degli Affari Esteri, Affari Politici, 1919-1930, Busta, 1645-7740

Mektuplarla ilgili bir kaç noktaya temas etmek istiyoruz. Demirci Mehmet Efe'nin ilk mektubunda belirttiği Tahkik Heyeti, Batı Anadolu Bölgesi'ndeki Yunan zulmünü yerinde incelemek amacıyla İtilâf Devletleri tarafından kurulmuştur. Fakat bu heyetin başkanı, Demirci Mehmet Efe'nin mektubunda yazdığı gibi İtalyan generali değildir. Başkanlığına Amerikalı Amiral Bristol'un yaptığı heyette İtalyan generali Dall'Olio da görev almıştır. İzmir, Aydın, Nazilli, Çine, Ödemiş, Manisa ve Ayvalık'ta incelemelerde bulunan heyet bir rapor hazırlamıştır. Heyetin 12 Ekim 1919'da açıklanan raporunda; "Batı Anadolu'da yapılan öldürmelerin sorumluluğunun Yunanlılarda olduğu" bildirilmiştir. Demirci Mehmet Efe'nin General Nider'e gönderdiği mektupta imza yerinde Mentеше ve Havâlisi Kuvâ-yı Millîye Kumandanı tâbiri yer almaktadır. Oysa Demirci Mehmet Efe, 5 Eylül 1919'da Hacı Şükrü'nün yerine Umum Aydın ve Havâlisi Kuvâ-yı Millîye Kumandanı olmuş ve yazışmalarında da bunu kullanmıştır. Burada Mentеше ve Havâlisi Kuvâ-yı Millîye Kumandanı tâbirinin yer alması tercümeden mi ileri gelmiştir, yoksa Mentеше kelimesi mi kullanılmıştır, aslını görmediğimiz için yorum yapamıyoruz.

Kuvâ-yı Millîye'ye katıldıktan sonra önemli hizmetlerde bulunan Demirci Mehmet Efe'nin bir özelliği de, pek çok kişiye mektup göndermesidir. Türk ve Yunan birlikleri arasında, Yunanlılar lehine olduğu için Türkler tarafından kabul edilmeyen hattı tespit eden Anadolu'daki Müttefik Kuvvetler Komutanı İngiliz Generali Milne'e, Kasım 1919'da gönderdiği mektup en meşhurdur.⁹

⁹ Bu mektup özetle şöyledir: „Biz Osmanlı Devleti'nin isteği ve izni ile millî harekete girişmedik, kendiliğimizden ayaklandık. Bunun için Osmanlı Hükümeti'nin arzusunun göre hareket etmeyiz ve çekilmeyiz. Biz, Yunanlıların topraklarımıza girmelerinden ve yaptıkları zulümden ötürü harekete geçtik ve onları topraklarımızdan atmak için and içtik. İtilâf Devletleri'ne karşı düşmanlığımız yok. Eğer İtilâf Devletleri isterlerse, Yunanlıları buradan çıkarıp barış imza edilinceye kadar onların yerine İngiliz askerlerini koyabilirler. Biz buna razıyız.“ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, c.II, Ankara, MEB Yay. 1990, s.200, dipnot: 196

UNO COPIA LA DIREZIONE DEL SERVIZIO DI INTELLIGENZA CENTRALE

SECRET

COPIA DI TRADUZIONE

AL RAPPRESENTANTE DELL'OFF. LE GOVERNO D'ITALIA

COPIA DI TRADUZIONE

Il sottoscritto, contro Generale, Presidente della Commissione d'inchiesta la quale venne nella nostra regione per verificare le barbarie e atrocità che fanno sanguinare il cuore dell'umanità, commesse dai turchi dal primo giorno che misero piede al nostro Villavet si aveva cominciato di sgraziosare ad ogni operazione militare come ad esempio il Cisterna, giorno in cui si sarebbe definita la questione. In seguito e nelle circostanze avere dato ordini all'esercito Nazionale di cui sono Comandante, di non provocare operazioni militari ma di respingere solo gli attacchi che fossero tentati da parte del nemico. Per riguardo a questo il presidente mio ordine, no v'è stato permesso un avanzamento presso sulle nostre linee di fronte e ritardare ad nulla fare avere esplorare il soldo di Dikranliassar e poco dopo arrivati al campo della artiglieria nemica avere parecchi punti sul le nostre linee. Erano, che con questi operazioni il nemico avrebbe di provocare la guerra prima del tempo stabilita e cerca di ottenere un vantaggio per il paese T.T. di poter accumulare questi fatti ed operare con tutta l'apparenza.

27 Settembre 1919

Il Capitano Mehmet Yildiz

(nome illeggibile)

P. S. S.

LA DIREZIONE DEL SERVIZIO OPERAZIONI (Ciclopedia)

SEN-I

Direttore Generale del Servizio Operazioni (Ciclopedia) Mehmet Yildiz

COPIA DI TRADUZIONE

AL RAPPRESENTANTE dell'OR. la GOVERNO D'ITALIA

COSTANTINOPOLI

Il pontefice vostro Generale, Presidente della Commissione d'inchiesta in quale venne nella nostra regione per verificare le barbarie e atrocità che fanno sanguinare il cuore dell'umanità, commossa dai Greci dal primo giorno che misero piedi al nostro Villaggio ci aveva comunicato di soprassedere ad ogni operazione militare fino al giorno 3 Ottobre, giorno in cui si sarebbe definita la questione. In seguito a tali comunicazioni avevo dato ordini all'esercito Nazionale di cui sono Comandante, di non provocare operazioni militari ma di respingere solo gli attacchi che fossero tentati da parte del nemico. Per vigilare tuttora il presente mio ordine, ho visto passare un aeroplano greco sulle nostre linee di fronte e ritornare ad Aida dopo avere esplorato il cielo di Sultan-Hissar e poco dopo aprirsi il fuoco delle artiglierie nemiche contro parecchi punti delle nostre linee. Credo, che con queste operazioni il nemico cerchi di procurare la guerra prima del tempo stabilita a scopo di ottenere un vantaggio per sé presso V.B. di voler comunicare questi fatti al Governo che Ella rappresenta.

27 Settembre 1919

F.to Demirci Mehmet Efe

(sigilla illeggibile)

P. S. S.
IL MAGGIORE CARO UFFICIO OPERAZIONI
(Ciccarchia)

*MK-I

Demirci Mehmet Efe'nin İtalya İktisat Komisyonine Gönderdiği Mektup